

„MILLIÓNYIAN VAGYUNK AZ ORSZÁGBAN AZ ALKOTMÁNYON KÍVÜL” –150 ÉVES A DUALIZMUS KORÁNAK „VÁLASZTÓJOGI REFORMJA”

KÉPES GYÖRGY

A HUN-REN-ELTE
Jogtörténeti Kutatócsoport
blogja

A SZERZŐ:

DR. KÉPES GYÖRGY

HABILITÁLT EGYETEMI DOCENS
ELTE ÁJK MAGYAR ÁLLAM- ÉS
JOGTÖRTÉNETI TANSZÉK
KEPES.GYORGY@AJK.ELTE.HU

2024. november 25.

Az 1848. évi választójog

Az első magyar választójogi törvényt 1848 tavaszán még az utolsó rendi országgyűlés fogadta el, az „áprilisi törvények” néven ismertté vált törvénycsomag részeként. Az 1848. évi 5. tc. nem a forradalmi (pl. francia), hanem az angol és belga választójogokat követte, így censzos férfi választójogot hozott létre. A választási adatokból ma már tudható, hogy ez a szabályozás a korabeli magyar lakosságnak a közhiedelemmel ellentétben messze nem 10, hanem csupán kb. 7 százalékát juttatta szavazati joghoz,¹ ami így elsősorban nem számarányában, hanem koncepcióban jelentett előrelépést a rendi kori követválasztásokhoz képest. A politikai részvétel privilégiumból állampolgári joggá vált, és

azoknak, akiket a törvény e jog élvezetében részesített, a szavazata társadalmi státusuktól függetlenül azonos értékű lett.

Az 1848. évi választójogi törvényt egyetlen alkalomra szánták. A terv szerint a régi parlament által megteremtett új közjogi kereteket a szabadon választott új országgyűlés töltötte volna fel tartalommal. Erre azonban az ismert történelmi okok miatt nem kerülhetett sor, így nemcsak 1848-ban, hanem 1861-ben (októberi diploma), 1865-ben (kiegyezés), sőt még 1869-ben és 1872-ben is az 1848. évi 5. tc. alkalmazásával tartották meg a képviselőválasztásokat.²

Időközben több olyan európai országban is, amely a magyar politikai elit figyelmének középpontjában volt, választójogi reformot vezettek be. Poroszországban már 1849 óta közel általános volt a (férfi) választójog, ugyanakkor nem volt egyenlő, ugyanis a három, vagyoni alapon összeállított választási osztály létszáma jelentősen különbözött egymástól. A Német Birodalomban 1871-ben az igen liberális, 1849. márciusi „frankfurti” választójogot léptették hatályba, mely szerint minden 25. életévét betöltött német állampolgárságú férfi választhatott. 1867-ben megszületett a második brit választójogi Reform Act, amely a háztulajdonnal rendelkező és a rendszeres lakbért fizető városi (férfi) polgárokra egyaránt kiterjesztette a választójogot.³

Az 1874. évi magyar „választójogi reform”

Sokáig a magyar választójog végleges szabályozása sem volt halogatható. Természetesen voltak, akik a kezdetektől általános (férfi) választójogot követeltek. Tancsics Mihály már 1849. márciusi alkotmányjavaslatában így foglalt állást,⁴ de

Kossuth alkotmányterveiben sem szerepelnek censzusok, csak a „közzavazat” kifejezés.⁵ 1869-ben az Általános Munkásegylet is a minden korlátozást nélkülöző választójog bevezetése mellett foglalt állást.⁶ Az általános választójogot tehát elsősorban a radikális „48-asok” és a munkásszerveződések tűzték zászlajukra. A kormány ugyanakkor úgy ítélte meg, hogy minél szélesebb rétegek számára nyílik meg a politikai jogélvezet, annál ingatagabb lesz az 1867-es közjogi konstrukció társadalmi bázisa.

Amikor a kabinet nevében Tóth Vilmos belügyminiszter 1871. november 9-én

beterjesztette a választójogi törvényjavaslatot, a radikális jogkiterjesztés híveit csalódás érte. Az anyagi jogi szabályok ugyanis – általános választójog helyett – csak egy új, a korábbinál kétségtelenül korszerűbb, de mégis vagyoni-jövedelmi alapú censzust, az adócenszust tartalmazták, kiegészülve az adóhátalékosok választójogból való kizárásával. Ugyan az ellenzéknek sikerült a javaslat elfogadását obstrukcióval megakadályoznia, de a képviselők mandátuma áprilisban lejárt és új választásokat kellett tartani. Ezt követően, 1874-re kikerült az „egyesült ellenzék” programjából az általános választójog követelése, mert elfogadták, hogy azzal a nemzetiségek képviselője növekedne meg. Így tehát már csak a két 48-as „veterán”, Irányi Dániel és Madarász József szólalt fel az igazságos szavazati jogért.

1874 novemberében így viszonylag könnyen elfogadták a 33. tc.-et, amely alapján a korszak összes további képviselőválasztását tartották 1910 júniusáig. Ez valójában egy novella volt, az 1848. évi 5. tc. módosítása és kiegészítése. A választói anyagi jogban ez

érdemi változást nem hozott, mert sikerült – nyilván igen gondos kalkulációk után – az adócenzust úgy meghatározni, hogy a választásra jogosultak számában érdemi előremozdulás ne következhessek be.

A választójog új zsinórmértéke a 105 forintos éves jövedelem (pontosabban az ennek alapján kirótt állami adó) lett. Az adóhátralékosok választói összeírásból való kizárása miatt a választópolgárok aránya és így a Képviselőház társadalmi reprezentációja már az 1875. évi választásokra jelentősen (6,2%-ra) visszaesett a korábbiakhoz képest, az 1896. évi választásokra pedig 5,6%-ra csökkent, és csak azt követően kezdett ismét (csekély mértékben) növekedni, hogy 1899-ben ezt a kizáró okot eltörölték. Az 1910. évi, utolsó dualizmus-kori választásokra 1,162 millió választót regisztráltak, ami a lakosság 6,4%-át tette ki, de még ez utóbbi sem érte el az 1848. évi szintet!⁷

A választások lebonyolítása kapcsán sem volt kevésbé elmaradott az 1874. évi 33. tc. Egyértelművé tették, hogy nemcsak a szavazó nevének feljegyzése és a szavazatszámítás nyilvános, hanem magát a szavazatot is élőszóban kell leadni. Megjegyzendő, hogy szinte minden választókörben így alkalmazták már az 1848. évi törvényt is, hiszen a rendi korszak követválasztásai is nyílt szavazással zajlottak. (Magyarországon a nyílt szavazás rendszerével sikerült nemhogy a dualizmus korában, hanem még a két világháború közt is fenntartani a hegemon pártrendszert.)

„Milliónyian vagyunk az országban az alkotmányon kívül”⁸

A parlamenti ellenzék visszakozását követően már csak a munkásegysületek nem tárgítottak az általános választójog eszméjétől. A Képviselőházban 1888 decemberében ismertetett petíciójukat azonban lesöpörték az asztalról (csak Irányi és Madarász szólalt fel mellette támogatólag). 1890-ben megalakult a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, amely általános, közvetlen és titkos választójogot követelt. Az országgyűlésen belül több mint egy évtizedig ez is teljesen visszhangtalan maradt. 1903-tól aztán több párt programjába is bekerült a követelés, a szociáldemokratákénál mérsékeltabb formában. Kossuth Ferenc, a Függetlenségi és Negyvennyolcas Párt elnöke 1903. november 7-ei képviselőházi felszólalásában a cenzusok leszállítását és arányos választókerületi beosztást sürgetett.⁹ 1904. január 20-án pártközi egyeztetésre is sor került, amelyre a (természetesen még mindig parlamenten kívüli) szociáldemokratákat is meghívták. Úgy tűnt, hogy a parlamenti ellenzék ismét felkarolja a választójogi reform ügyét.

Amikor Ferenc József az 1905. évi választásokon győztes ellenzéki koalíció helyett báró Fejérváry Gézát bízta meg kormányalakítással, a parlamenten kívüli kormány belügmínisztere, Kristóffy József vitte tovább az általános választójog ügyét. Abban bízott, hogy a szociáldemokrata munkástömegek támogatását elnyerve

egy újabb, már demokratikus választás után a kormány a helyén maradhat. Az 1905. szeptember 15-én megtartott tömegtüntetésen hangoztak el Garami Ernő szociáldemokrata vezető híres szavai: „Milliónyian vagyunk az országban az alkotmányon kívül”.

Ez valóban így volt és így is maradt a korszak végéig, ugyanis jogkiterjesztésre 1918-ig nem került sor. Az utolsó két jogalkotási fejlemény, az 1913. és 1918. évi választójogi törvények sem hoztak jelentős változást. A dualizmus kora alkotmány- és jogtörténeti szempontból is sok tekintetben aranykor volt, de azon belül a választójog történetéről aligha beszélhetünk ilyen hízelgően.

Hivatkozások:

- ¹ Galántai József: A választójog a képviselőházban az első világháború éveiben. In: Kovács Kálmán (szerk.): Az állami és jogintézmények változásai a XX. század első felében Magyarországon. ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, Budapest, 1983. 35–60., 36. p.; Horváth Róbert: A magyarországi választások a statisztika tükrében. Állam és Igazgatás, 1957. 7–8. sz. 367–380., 368. p
- ² Pölöskei Ferenc: A választójog és a választási rendszerek 1848-tól 1938-ig. Jogtörténeti Szemle, 2009. 2. sz. 16–28., 17. p.
- ³ A 19. századi európai választójogok történetéről kiváló összefoglalást adnak az alábbi tanulmányok: Burucs Kornélia: Választójog Angliában, Franciaországban és Németországban. História, 1985.

- 5–6. sz. 38–40. pp.; Vadász Sándor: Nyugat-európai parlamentarizmus a 19. században. História, 1985. 5–6. sz. 38–40. pp.
- ⁴ Tánácsics Mihály: Új alkotmányjavaslat Március 15-kének évnapi emlékére. Debreczen, 1849. Idézi: Hársfalvi Péter: A választójog a polgári Magyarországon. Választók, választhatóság, szavazás. História, 1981. 2. sz. 32–33., 32. p
- ⁵ Kossuth Lajos alkotmányterve. Bev.: Gerő András. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 1994. 24. p.
- ⁶ Gyapay Gábor (szerk.): Forrásszemelvények az Ifjú Történelemlabarátok Körei részére. TIT Történelmi Választmánya, Budapest, 1981. 98. p.
- ⁷ Varga Lajos: Országgyűlési választások a dualizmus korában. In: Földes György – Hubai László (szerk.): Parlamenti választások Magyarországon, 1920–2010. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010. 15–45., 18. p.
- ⁸ Idézi: Varga Lajos: Garami Ernő. Politikai életrajz. Napvilág Kiadó, Budapest, 1996. 99. p.
- ⁹ Képviselőházi napló, 1901, XVIII kötet (330. országos ülés, 1903. november 7.) 305. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Székeli Tóth Vilmos belügyminiszter. Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Toth_Vilmos.jpg#/media/File:C3%A1jl:Toth_Vilmos.jpg (2024.06.08.)